

LIBERTATEA MORALĂ. ABORDARE TEOLOGICĂ

MORAL FREEDOM. A THEOLOGICAL APPROACH

Pr. prof. dr. Vasile VLAD

Abstract: Freedom can only be authentically understood by referring to the stages man has gone through from his creation to the Christian stage of existence. Thus, we speak first of the Edenic stage of human existence and man's specific freedom during that period. In Heaven, freedom was the mystery that accompanied Adam created in the image of God. It was the foundation of the dignity of the human being. Freedom meant participation in the divine life and underlined the kingly dignity with which man was endowed at his origin. After the fall, i.e. after Adam opted out of God's likeness, freedom was revealed in the form of a degraded free will! In fact all ethical-philosophical definitions of freedom are concerned with degraded free will, or the faculty of choice between good and evil. Through the gift of freedom, man could choose between the path of life and death even in the fallen state since he remained deiform. In the Adamic stage (from the Fall to the Incarnation) God did not constrain human will/freedom in the direction of good. But it must be borne in mind that original sin, which was an existential failure, brought with it the degradation of primordial freedom and numerous bondages of man to either his own nature or to the world.

The stage of restoration in Christ also meant the elevation of freedom from the condition of fallenness/brokenness from God. In Christ, freedom is no longer a choice between good and evil.

This is because the sacramentally reborn man immediately and spontaneously follows the good and is beyond choice. The place of free choice is taken by holiness which is the normal state of the Christian and not merely an ideal.

Keywords: moral freedom, edenic freedom, adamic freedom, christian (ecclesiastical) freedom, determinism, causality, necessity

1. GENERALITĂȚI

Tema *libertății morale* este una dintre cele mai sensibile probleme din cadrul existenței creștine. Ea se impune în chip major atât conștiinței și existenței personale a omului cât și în fața conștiinței și a existenței societății. Într-un fel, *libertatea* reprezintă firul roșu care explică întreaga istorie și devenire umană. Organizarea vieții sociale și a celor ce compun societatea se face în funcție de *tema libertății*. Astfel se vorbește și se scrie foarte mult despre *formele* pe care le îmbracă libertatea, respectiv: *libertatea individuală, libertatea de autodeterminare, libertatea de conștiință, libertatea îngerilor, libertatea demonică, libertatea de exprimare, libertatea presei, libertatea socială, libertatea națională* etc. Toate acestea reprezintă *forme* prin care se manifestă *libertatea*, dar nici una nu explică *ce este libertatea în sine*.

Deși premisele de la care se pleacă în analiza *libertății* sunt multiple și deosebit de variate, adesea contradictorii, totuși cei care s-au aplecat asupra acestei au convenit asupra a două afirmații:

libertatea apare doar acolo unde apare și se afirmă spiritul (lumea spirituală), întrucât *doar* spiritul este conștient de sine, *doar* el se poate determina voit și conștient că o face;

lumea materială sau materia redusă la sine, este lipsită de libertate și este guvernată de *necesitate*. Materia nu poate lucra din inițiativă proprie, dintr-o decizie interioară, conștientă de sine (spre exemplu, masa, scaunele, pereții clădirilor, microfonul etc. nu pot decide de la sine ce și cum și cât să fie).

Prin urmare, se poate vorbi despre *libertate* doar acolo unde se manifestă lumea spirituală. Este vorba de lumea oamenilor, a îngerilor și de Dumnezeu. În primele două situații, lumea

oamenilor¹ și a îngerilor², apare noțiunea de *chip al lui Dumnezeu*. Libertatea este o însușire, o calitate, a *chipului dumnezeiesc*. Doar noțiunea de *chip al lui Dumnezeu* oferă posibilitatea și face cu putință analiza autentică și vorbirea despre *libertate*. Dacă omul ar fi consecința evoluției speciei animale și nu facerea lui Dumnezeu, *după chipul Său*, adică dacă acesta ar fi un animal evoluat, atunci libertatea s-ar exclude din start. În această situație infrastructura biologică (care este guvernată de necesitatea instinctuală, de stihialitate) ar fi determinantă și atotputernică. Ceea ce numim zona morală a persoanei umane n-ar fi decât o specializare morală a rațiunii practice sau a experienței dobândite prin viețuirea în cadrul speciei, iar cuvântul hotărâtor și ultim l-ar avea doar necesitatea biologică și infrastructura instinctuală. Am vorbi despre libertate, cel mult, ca despre o formă a necesității înțelese, descifrate! O „libertate” a primatelor sau *libertatea animalică*! Libertatea umană ar fi, în această situație, doar o iluzie. În perspectiva Teologiei morale, libertatea este realitatea care poate fi întâlnită doar acolo unde apare spiritul și unde se vorbește de *chipul lui Dumnezeu* în făptură³.

1 „Dumnezeu a creat pe om cu mâinile sale din natura văzută și nevăzută, *după chipul și asemănarea Sa* (Facerea 1,26). A făcut corpul din pământ, iar suflet rațional și gânditor îi dădu prin însuflearea Sa proprie (Facerea 2,7). (...) Trupul și sufletul au fost făcute simultan și nu numai întâi unul și apoi celălalt. (...) Sufletul este o substanță vie, simplă, necorporală, prin natura sa, nevăzută ochilor trupești, nemuritoare, rațională, spirituală, fără de formă; se folosește de trup și dă acestuia putere de viață, de creștere, de simțire și de naștere”, Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Ediția a III-a, traducere Pr. Dumitru Fecioru, Editura Scripta, București, 1993, pp. 70-71

2 „El este făcătorul și creatorul îngerilor; El i-a adus de la neexistență la existență și i-a zidit după *propriul Lui chip*, natură necorporală, un fel de duh și de foc imaterial. (...) Îngerul este o ființă spirituală, veșnic mișcătoare, *liberă*, necorporală ...”, Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Ediția a III-a, traducere Pr. Dumitru Fecioru, Editura Scripta, București, 1993, pp. 46-47.

3 „Când zice că omul a fost zidit *după chipul lui Dumnezeu*, în ideea de *chip al Lui* se cuprinde tot ceea ce caracterizează pe Dumnezeu (...) Cel care a zidit pe om tocmai spre a-l face părtaș la bunătățile Sale a sădit în firea lui, încă de la creație, (...) darul de a trăi liber și de a acționa după voia lui. Căci dacă sila ar fi aceea care ne-ar diriguia viața, atunci de bună seamă că *chipul din om* n-ar mai fi unul dumnezeiesc, ci fals, înstrăinat și fără asemănare cu originalul”. Sfântul Grigorie de Nyssa, „Marele cuvânt catehetic sau despre învățământul religios”, în vol. *Scrieri, Partea doua, Scrieri exegetice, dogmatico-polemice și morale*, PSB, vol. 30, traducere Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, pp. 294-295

2. DEFINIREA ȘI NATURA LIBERTĂȚII ÎN PERSPECTIVA TEOLOGICĂ

Ca să putem descifra ce este libertatea în sine, care este natura libertății, trebuie să apelăm la prototipul omului (și al îngerului, conform Sfântului Ioan Damaschin) și anume la Dumnezeu după *chipul Căruia au fost făcuți*. Observăm mai întâi că, întrucât El este spirit absolut, simplu și pur, doar El posedă libertatea absolută⁴. Dumnezeu nu este guvernat de nicio necesitate (nici exterioară, nici interioară). El este neatârnamarea absolută, libertatea absolută! „A nu depinde de nimic și a avea toate de la sine este propriu preafericitei Dumnezeiri”⁵. Dumnezeu îl aduce în existență pe om ca pe un „alter ego” al Său, ca pe o icoană a Sa, ca pe un *chip al Său*. Toate însușirile dumnezeiești pe care Dumnezeu le are de la Sine și prin Sine, constituie chipul împărațesc al omului. În actul creației Dumnezeu așază în om, ca *daturi* și *daruri* constitutive, calitățile Sale dumnezeiești. Între acestea *libertatea* reprezintă dimensiunea primară, infrastructura bazală a naturii umane. Sfântul Grigorie de Nyssa scrie în acest sens:

„dacă necesitatea ar fi ceea ce ne-ar diriguia viața, atunci de bună seamă că chipul din om n-ar mai fi dumnezeiesc, ci fals, înstrăinat și fără asemănare cu originalul. Cum ai mai putea vorbi de un chip al naturii absolute, (în cazul) în care atunci când acesta (chipul) e sugrumat și robit de necesitate? Cel care a fost zidit întru totul asemenea lui Dumnezeu, trebuia să fie liber și stăpân peste voința proprie!”⁶; „Dumnezeu nu-și arată bunătatea doar pe jumătate dăruind omului numai o parte din bunătățile Sale și păstrând pentru Sine în chip invidios cealaltă parte, ci își arată suprema bunătate prin aceea că l-a adus pe om din neființă la viață și l-a copleșit cu tot felul de daruri. Mulțimea acestor bunătăți e atât de mare încât nu știm dacă s-ar putea număra ușor. De

4 „Noi credem într-un singur Dumnezeu, într-un singur principiu, fără de început, necreat, nenăscut, nepieritor și nemuritor, veșnic, infinit, necircumscriș, nemărginit, infinit de puternic, simplu, necompus, necorporal, nestricăcios, impasibil, imuabil, neprefăcut, nevăzut, izvorul bunătății și al dreptății, lumină spirituală, inaccesibil; (...) Dumnezeirea este simplă și necompusă”, Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Ediția a III-a, traducere Pr. Dumitru Fecioru, Editura Scripta, București, 1993, pp. 23-24. 32

5 Grigorie de Nyssa, *Cuvânt despre moarte*, în PG 46, 524 A, conform Jean-Claude Larchet, „Terapeutică bolilor spirituale”, traducere Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2001, p. 77

6 Sfântul Grigorie de Nyssa, „Marele cuvânt catehetic sau despre ...”, p. 295

aceea rezumându-le Scriptura le-a descris în felul următor: „după chipul Său l-a făcut pe om”, ceea ce e la fel ca și cum ar fi spus că firea omenească a fost făcută părtașă la toate bunătățile. Iar dacă Dumnezeu e deplinătatea tuturor acestor bunuri și dacă omul este „după chipul Său”, oare nu în această deplinătate va consta asemănarea cu Arhetipul sau modelul său? Așadar, în voi sunt ascunse tot soiul de bunătăți, orice virtute, toată înțelepciunea și tot ce se poate concepe mai bun. Unul din aceste bunuri constă pentru om a fi liber de orice constrângere și de a nu fi supus de nici o forță din afară, ci să aibă o voință de sine stătătoare, care hotărăște după cum crede că-i bine. De fapt virtutea constă în a fi stăpân și a face ce-ți place, pentru că tot ce faci din silă (din necesitate) nu poate fi virtute. (...) Ce deosebire poate fi între Dumnezeire și ceea ce este asemenea ei? Doar una singură: Dumnezeirea este necreată, pe când cel asemenea ei a fost adus la viață prin creație!”⁷.

În același sens Jean Daniélou notează: „între om și Dumnezeu există o comunitate de natură, dar această natură Dumnezeu o are de la Sine, pe când omul o primește de la Dumnezeu”⁸. Prin urmare, Dumnezeu posedă libertatea de la Sine și prin Sine, în vreme ce omul are capacitatea libertății ca dar din actul creației. Aici se impune o precizare importantă pentru a înțelege natura libertății în cazul omului „chip a lui Dumnezeu”: chipul nu-i legat de o anumită porțiune din om, ci se răsfrânge și-n natura spirituală a omului și-n natura trupească a acestuia și este temeiul amândurora. Prin urmare, omul edenic este în întregime chip al lui Dumnezeu și nu doar într-o parte a sa. În concluzie, omul ieșit din mâinile creatoare ale lui Dumnezeu este o făptură ontologic liberă! Vorbim, în consecință, despre libertate atât la nivelul sufletului cât și la nivelul trupului! „Libertatea este asemănarea cu acea neatârnamare și autodeterminare care ne-a fost dăruită dintru început de Dumnezeu”⁹.

⁷ Sfântul Grigorie de Nyssa, „Despre crearea omului”, 16, în vol. *Scrieri, Partea doua* ..., p. 49

⁸ Jean Daniélou, notă la *Gregoire de Nysse: La création de l'homme*, Paris-Lyon, 1943, pp. 157-158, conform Sfântul Grigorie de Nyssa, „Despre crearea omului”, 16, în vol. *Scrieri, Partea doua* ..., p. 49, nota 67

⁹ Sfântul Grigorie de Nyssa, „Despre psihic și înviere”, în vol. *Scrieri, Partea doua* ..., p. 384). În același sens scrie și Diadoh al Foticeii: „Libertatea voinței se arată în voirea sufletului rațional, care e gata să se miște spre orice ar vrea”. Diadoh al Foticeii, „Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovnicească, în 100 de capete, 5”, în vol. *Filocalia I*, Ediția a IV-a, traducere Dumitru

Sfântul Maxim Mărturisitorul vine cu alte precizări. Respectiv, omul este o făptură care se exprimă prin două voințe cărora le corespund libertăți specifice: o voință a firii, a naturii sale umane, θέλημα φυσικόν (*telima fisikon* – *voința firii*, prin care natura omului tinde liber spre bine, spre Dumnezeu, Care este obârșia și țelul său) și o voință personală (a persoanei conștiente de sine, prin care omul se reflectă pe sine și se asumă pe sine) – pe care o numește voință gnostică sau θέλημα γνωμικόν (*telima gnomikon*). Acordul dintre cele două voințe generează libertatea care-L alege întotdeauna pe Dumnezeu. Pe aceasta o numim *libertatea edenică* și în ea rezidă măreția omului creat de Dumnezeu. Abia acum încercăm o *definire a libertății în perspectiva teologică*: libertatea înseamnă părtășia și participarea omului la neatârarea absolută a lui Dumnezeu! Sau, printr-o exprimare paradoxală, libertatea este atârarea omului de neatârarea lui Dumnezeu sau dependența omului de independența absolută a lui Dumnezeu. Doar a participa sau a avea părtășie la/cu Dumnezeu ca act asumat, ca decizie, ca alegere înseamnă *libertate, care, este totuna cu determinarea voită și nesilită pentru sfințenie, pentru îndumnezeire*. Omul rămâne cu adevărat liber doar atâta timp cât rămâne în sfințenie și optează pentru procesul/dobândirea îndumnezeirii! Aceasta pentru că firea omului (*telima fisikon*) este chip al sfințeniei lui Dumnezeu. Chipul este temeiul umanului. A rămâne în sfințenie înseamnă a rămâne în fire, a trăi conform naturii proprii. Viețuind virtuos omul nu numai că duce o viață cu adevărat omenească și acționează în conformitate cu ceea ce este, mișcat de propria sa fire, fără a fi mânat de nimic din afară și străin de el care să-i înrobească voința, dar, mai mult, el acționează în conformitate cu Dumnezeu Însuși, împărtășindu-se de Voința Sa Supremă și de Libertatea Lui absolută! Omul unit cu Dumnezeu prin virtute este îndumnezeit și devine liber după chipul libertății lui Dumnezeu („este părtăș la libertatea mării fiilor lui Dumnezeu”, Romani 8, 21). Fericitul Augustin afirma în acest sens că „*nu există (în lumea omenească) decât o singură libertate: cea a sfinților și a celor ce ascultă de legea dumnezeiască*”¹⁰. În Eden, Adam Îl dorea și-L alegea pe Dumnezeu în chip firesc. El tindea spre Dumnezeu ca spre Binele său suprem, în chip netulburat, de la sine:

Stăniloae, Editura Harisma, București, 1993, p. 415

10 Augustin, „Despre liberul arbitru”, I, 15, conform Jean-Claude Larchet, *Terapeutică bolilor spirituale*, traducere Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2001, p. 79-80

„fiindcă toate câte le-a făcut Dumnezeu bune foarte, căci toate le-a făcut întru înțelepciune, a dat firii cuvântătoare harul libertății, puterea născocitoare a gândurilor, ca să se săvârșească ce ține de noi și nu să fie binele silit și fără voie, ci fapta alegerii noastre. Această mișcare a libertății (...) (se află) în toți a căror țintă a libertății tinde spre bine”¹¹.

Așadar, Adam a fost creat în starea de înaintare spre îndumnezeire, cea ce este totuna cu a spune că plenificarea capacității libertății era condiționată de asemănarea cu Cel ce l-a creat.

3. *LIBERTATEA ADAMICĂ SAU LIBERTATEA ÎN CADRUL CĂDERII*

Dacă Dumnezeu este Libertatea absolută, Adam dobânda *libertatea asemenea cu Dumnezeu* doar pe calea sfințeniei, prin stăruința în virtute. Având și voința gnostică (liberul arbitru¹²) putea să aleagă îndumnezeirea firii sale, adică putea, în colaborare cu harul, să ajungă asemenea lui Dumnezeu, sau dimpotrivă, putea să-și orienteze firea (natura) în sensul înstrăinării de Dumnezeu. Acest *putea* în dublu sens (de-a alege liber binele sau de-a-l refuza) este exprimat în Scriptură de porunca sau Legea din Rai – voința lui gnostică (liberul arbitru) putea să-și asume asemănarea cu Dumnezeu prin rămânerea în participatie la Voința divină, sau putea să lege un dialog cu rațiunea demonică refuzând îndumnezeirea. Adam își folosește în cele din urmă libertatea gnostică renunțând la destinul îndumnezeirii și optând pentru logica demonică: *vei fi ca Dumnezeu, autonomizându-te de Dumnezeu; vei fi ca Dumnezeu, refuzând pe Dumnezeu; vei fi ca Dumnezeu, înfruntându-L pe Dumnezeu*. Înstrăinându-se de Dumnezeu, Adam încetează a mai avea libertate asemenea cu Arhetipul Său – adică libertate plinară, neatârnată de nimeni și de nimic din ale creației ci doar de independența absolută a lui Dumnezeu! În Rai omul era liber și mort față de rău și față de

¹¹ Sfântul Grigorie de Nyssa, „Tâlcuire la Cântarea cântărilor”, în vol. Sfântul Grigorie de Nisa *Scrieri*, partea întâia, traducere Dumitru Stăniloaie, Ioan Buga, Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1982, pp. 136- 137

¹² „avea puterea să rămână și să progreseze în bine fiind ajutat de darul dumnezeiesc, după cum avea și puterea să se întoarcă de la bine și să ajungă rău, lucru pe cerea Dumnezeu îl îngăduia, pentru motivul că omul era înzestrat cu liberul arbitru. Nu este bine ceea ce se face prin forță”, Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Ediția a III-a, traducere Pr. Dumitru Fecioru, Editura Scripta, București, 1993, p. 71

moarte. Șoapta demonică însă îl îndreaptă spre alt făgaș: să devină liber ca Dumnezeu, însă fără de Dumnezeu; să cunoască binele și răul, fără Izvorul cunoașterii. Îndemnul diavolului se împlinește: Adam devine ca Dumnezeu, adică se poate autodetermina și fără de Dumnezeu, dar, nemaiparticipând la plinătatea absolută a vieții pe care doar Dumnezeu o posedă, intră în circuitul morții – în determinism și necesitate. Libertatea lui (ca autonomizare de voința lui Dumnezeu) se face un chip al morții. Aceasta pentru că doar Dumnezeu are viața prin Sine și de la Sine, doar Dumnezeu are și este însăși Libertatea. În afara Lui viața se corupe de moarte, iar libertatea omului, în comuniune cu răul, se degradează. Adam pierde Raiul, adică își pervertește ontologia inițială.

Ieșit din Rai, Adam, care a renunțat la Dumnezeu, posedă o libertate decăzută și viciată. Adam pierde de fapt frumusețea libertății inițiale. El devine rob noii sale condiții existențiale guvernate de o fire îngroșată, opacizată, instinctualizată asemenea animalelor. Căderea de la Dumnezeu îl transformă pe om într-un *animal rațional*. Libertatea de după cădere este o libertate contrafăcută, degradată, jalnică! Păcatul inițial a însemnat refuzul ontologic de a mai fi ca Dumnezeu. Firea omului (libertatea firii, *telima fisikon*) care inițial era orientată înspre Dumnezeu devine o contranatură, o contrafire. Liberul arbitru (voința gnostică) va fi tributar(ă) naturii contrafăcute a omului căzut. Apostolul Pavel descrie inegalabil *tragedia libertății omului căzut*:

„păcatul m-a înșelat și m-a ucis ... sunt trupesc, vândut sub păcat ... dorința cărnii este moarte ... dorința cărnii este vrăjmășie împotriva lui Dumnezeu, că nu se supune legii lui Dumnezeu, că nici nu poate ... de aceea ce fac nu știu, că nu săvârșesc ce voiesc, ci fac ceea ce urăsc, dar nu eu fac aceasta, ci păcatul ce locuiește în mine. Fiindcă știu că nu locuiește în mine, adică în trupul meu, ce este bun. Căci a voi se afla în mine, dar a face binele nu aflu; căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvârșesc. Iar dacă fac ceva ce nu voiesc eu, nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuiește în mine. Găsesc deci în mine, care voiesc să fac bine, legea că răul este legat de mine. Că după omul cel lăuntric, mă bucur de legea lui Dumnezeu, dar văd în mădularele mele o altă lege, luptându-se împotriva legii minții mele și făcându-mă rob legii păcatului care este în mădularele mele. Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia? (selecții combinate din Romani cap. 7 și 8).

Așadar, omul înstrăinat de Dumnezeu deși se crede liber, trăiește de fapt ținut, rob de instinctualitatea trupului, stăpânit de legea acestuia, supus simțurilor, sclav al tiraniei poftelor, plăcerii, temerii de suferință, slujitor al răutății, sau, pe scurt, Adam cel care a optat pentru renunțarea la Dumnezeu a ajuns *robul patimilor*. În această stare omul nu seamănă deloc cu icoana sau chipul dumnezeiesc inițial. Libertatea omului este parazitată de patimile cu totul străine de natura originară a lui Adam.

4. *LIBERTATEA ÎN/LUI HRISTOS*

Mănat de porniri străine de natura sa inițială, liberul arbitru acționează de fapt în conformitate cu legea păcatului care locuiește în om. Cu cât păcătuiește mai mult, cu atât firea se învârtosează, se opacizează, se desfigurează până la măsuri demonice. Cu cât firea se întunecă mai mult, cu atât liberul arbitru se degradează până la starea în care se face apărător al perversiunilor nefirești. În numele așa zisei libertăți, omul se face apărător al păcatului, al perversiunilor firii. Se impune concluzia Sfântului Apostol Pavel: „*om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?*” Era nevoie de o vindecare a firii pentru ca libertatea acesteia (din telima fisikon) și libertatea persoanei (din telima gnomikon) să dobândească suveranitatea împotriva răului. Aceasta n-o putea face omul atâta vreme cât nu era liber în fața răului și a morții. Sf. Macarie Egipteanul observa în acest sens:

„*așa de grav a fost rănit (omul prin păcat) încât nimeni nu putea să-l vindece (...) nici unul dintre drepți, dintre Părinți, dintre profeți sau patriarhi n-a putut să vindece sufletul care fusese de la început rănit cu o rana nevindecabilă. A venit Moise, dar nu a putut să aducă o vindecare completă. Au urmat preoții, darurile, zecuielile, sărbătorile, lunile noi, spălările rituale, jertfele, arderile de tot și toate celelalte mijloace de îndreptare care existau în vremea Legii; dar sufletul n-a putut fi vindecat de curgerea cea necurată a cugetelor celor necurați și toată dreptatea ei n-a putut să-l vindece*”¹³; „*a trebuit să vină Mântuitorul (Dumnezeu în fire omenească) doctorul cel adevărat, Cel care vindecă în dar ... El singur a adus marea și mântuitoarea izbăvire și însănătoșire a*

13 Sfântul Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești*, XX, 4-6, în vol. Părinți și Scriitori Bisericești, 34, traducere Constantin Cornițescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, pp.192-193

*sufletului, El l-a eliberat din robie, El l-a scos din întuneric, El l-a preaslăvit cu lumina Sa*¹⁴.

Așadar, în Persoana divino-umană a Mântuitorului, omul este restaurat. Firea omenească este vindecată de opacitate, de iraționalitate și este îndumnezeită, iar *libertatea firii* (naturii) umane (telima fisikon) este tămăduită. Ea participă din nou, în Ipostasul unic al lui Hristos, la toate valorile firii dumnezeiești. Pe de altă parte, telima gnomikon (liberul arbitru) este tămăduit și el în aceeași Persoană a Mântuitorului. Hristos a trăit ca om fără de păcat fiind liber în fața răului. Astfel în *Hristos omul își dobândește libertatea plenară!* Această libertate ne este îmbiată (oferită) fiecăruia în momentul în care devenim mădulare ale Trupului tainic al lui Hristos – adică mădulare ale Bisericii. În Biserică dobândim slava libertății fiilor lui Dumnezeu. Botezul, Mirungerea, Euharistia, Pocăința, Maslul, Cununia, Preoția – toate dezleagă legăturile firii, eliberează din robia necesității oarbe. În Hristos, Cel ce se dăruiește nouă în Sfintele Taine, omul devine liber întrucât se naște din nou. Libertatea lui este restaurată și omul nu mai este robul eredității al păcatului și al morții. *Aceasta este libertatea creștină!*

5. RECAPITULARE ȘI CONCLUZII

Libertatea, în perspectiva teologică, poate fi înțeleasă autentic doar raportându-ne la etapele pe care omul le-a traversat de la crearea sa și până la stadiul creștin al existenței. Astfel, vorbim mai întâi de etapa edenică a existenței umane și libertatea specifică a omului în acea perioadă. În Rai, libertatea era taina ce însoțea pe Adam cel creat după *chipul lui Dumnezeu*. Ea era fundamentul demnității ființei umane. Libertatea însemna participarea la viața dumnezeiască și sublinia demnitatea împăratească cu care a fost dăruit omul la originea sa. Libertatea era starea ontologică firească a omului creat și presupunea creșterea și depășirea continuă a

14 Sfântul Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești*, XX, 6, în vol. Părinți și Scriitori ... p. 193; Sfântul Ioan Scărarul scrie că omenirii îi trebuia un doctor, un chirurg a cărui pricepere să fie pe măsura bolii și a rănilor ei. Iisus Hristos era doctorul potrivit care făcându-se Om nu a frânt trestia cea slabă, ci „rămânând Dumnezeu și păstrându-Și cu adevărat slava de Fiu, S-a făcut, ca doctor foarte priceput, pe potrivă slăbiciunii noastre”. La fel spune și Avva Dorotei: „atunci Bunul și iubitorul de oameni Dumnezeu trimite pe Unul Născut Fiul Său. Căci numai Dumnezeu putea tămădui și birui o astfel de patimă. Și prorocii au cunoscut aceasta”, conform Jean-Claude Larchet, *Terapeutică bolilor spirituale*, traducere Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2001, pp. 235-236

naturii sale în direcția Creatorului ei. Sfântul Grigorie de Nyssa teologhisea că *oricine este liber, este în același timp în armonie cu cel asemenea lui*. Înțelegem că omul nu e cu adevărat liber decât atunci când trăiește în chip virtuos, pentru că doar așa poate să fie asemenea cu Dumnezeu și numai atunci nu contrazice vocația naturii sale.

După cădere, adică după ce Adam a optat pentru neasemănarea cu Dumnezeu, libertatea s-a descoperit sub forma unui liber arbitru degradat! De fapt toate definițiile etico-filozofice asupra libertății vizează liberul arbitru degradat sau facultatea alegerii între bine și rău. Din considerație/prețuire pentru chipul său, Dumnezeu nu a intervenit atunci când omul, deplin liber, a acționat într-o altă direcție decât cea primită la crearea sa. Puterea de decizie făcea parte din demnitatea chipului cu care omul era înzestrat și pe care Dumnezeu nu l-a retras nici după cădere. „*Am pus înaintea ta viața și moartea binecuvântarea și blestemul, alege viața și vei trăi*”. Prin darul libertății, omul putea *alege între calea vieții și a morții* chiar și în stadiul căderii întrucât a rămas deiform. În etapa adamică (de la cădere la Întrupare) Dumnezeu nu a constrâns voința/libertatea umană în direcția binelui. Dar trebuie avut în vedere că păcatul originar, care a fost un eșec existențial, a adus cu sine degradarea libertății primordiale și numeroase servituți ale omului în raport cu propria sa natură și cu lumea. De aici condiția tragică a omului pe care o semnalează Apostolul Pavel în scrisoarea adresată Romanilor. În ciuda tuturor dependențelor de trup, de lume și de păcat/diavol în etapa adamică omul și-a afirmat specificitatea sa, libertatea, dar o libertate degradată de păcat.

Stadiul restaurării în Hristos a însemnat și ridicarea *libertății* din condiția căderii/rupturii de Dumnezeu. În Hristos, libertatea nu mai înseamnă alege între bine și rău. Aceasta pentru că omul renăscut sacramental, urmează imediat și spontan Binele și se situează dincolo de orice opțiune. Locul liberei alegeri este luat de sfințenie care e starea normală a creștinului și nu doar un simplu ideal. Libertatea deplină este privilegiul creștinilor ce trăiesc în virtute în har și întru care sunt actualizate cuvintele adresate de Apostol Galatenilor: „*roada Duhului e dragostea, pacea, bucuria, îndelunga-răbdare ... împotriva unora ca acestea nu este lege*” (Galateni 5, 22-23). Libertatea ca sfințenie înseamnă libertatea de a umbla în Lumină, de a trăi viața Duhului în vasele de lut ale trupurilor. Prin libertate ca puritate/sfințenie Dumnezeu Cel nevăzut se face vizibil, Cel inaccesibil devine sensibil, zugrăvind

pe Soarele dreptății în inimile noastre. Prin creștinism a venit în lume vestea cea bună a libertății fără îngrădire. Sfântul Apostol Pavel îndeamnă: „*stați deci tari în libertatea cu care Hristos ne-a făcut liberi și nu vă prindeți iarăși în duhul robiei*” (Galateni 5, 1). Este vorba de libertatea lui Hristos Însuși, pe care El a câștigat-o biruind păcatul (înstrăinarea de Dumnezeu) și deci moartea, libertate pe care ne-a dăruit-o și nouă în/prin Sfintele Taine, prin trimiterea Duhului Sfânt, adică a Duhului libertății. Aceasta este *libertatea creștină* sau *bisericească*. Ea cuprinde deopotrivă și sufletul și trupul omului. Libertatea se manifestă ca nepătimire, ca adorare, ca mulțumire și ca elan spre desăvârșita asemănare cu Creatorul. În această intimitate a comuniunii dintre om și Dumnezeu apare libertatea ca îndrăzneală care aduce cu sine siguranța ocrotirii dumnezeiești. Sfântul Antonie spunea adesea că nu se teme de Dumnezeu pentru că-L iubește¹⁵, iar *Avva Sisoe*, în virtutea intimității pe care o avea cu Dumnezeu și a îndrăzelii pe care-o dobândise față de El, se ruga pentru ucenicul lui căzut: „*Doamne, voiești, nu voiești, nu Te voi lăsa de nu-l vei tămădui*”¹⁶.

Din această stare e cu puțință cufundarea iarăși în întuneric, în lege și liber arbitru prin abuzul de libertate. Vorbim astfel despre căderea creștinilor din libertatea lui Hristos. Aceștia caută așa-zisa *libertate în sine* sau *libertatea demonică* (de fapt este o întoarcere la etapa adamică, de dinainte și-n afara lui Hristos Dumnezeu) care nu este altceva decât alergarea după un principiu al lumii acesteia (al creației) sau înscrierea în legea cauzalității, pentru care libertatea este iluzorie. Cine nu poartă jugul lui Dumnezeu îl poartă pe cel al lumii! Cine nu are și nu este în libertatea lui Hristos este întru cele ale lumii, iar libertatea naturii create se egalează cu determinismul cauzalității. Făptura se află pe o treaptă încă și mai coborâtore atunci când refuză deliberat libertatea lui Hristos întrând de voie în/sub posesiunea demonică. În această situație omul accede la *libertatea posedărilor*, care înseamnă libertate arbitrară și rebelă în care făptura se distruge de către puterea diavolului. Posedații sunt analizați pe larg și într-un mod neegalat de către Dostoievski în romanul *Demonii*. Libertatea posedărilor se manifestă printr-o tiranie nemărginită, printr-o libertate orientată de cel rău spre distrugerea omului. Mai există un conținut negativ al libertății, respectiv cel ce poartă denumirea de *libertate*

15 *Patericul egiptean*, Pentru Avva Antonie, 34, Ediția a 4-a, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2004, p. 10

16 *Patericul egiptean*, Pentru Avva Sisoe, 12 ..., p. 225

antihristică. Aceasta este o formă aparte/specială a *libertății demonice* a cărei logică e lupta contra creștinismului și persecuția celor ce cred în Hristos. Libertatea antihristică s-a manifestat din plin în închisorile comuniste și-n lagărele de exterminare a creștinilor.

Biserica răsăriteană crede în mod fundamental în posibilitatea redobândirii *libertății lui Hristos* prin pocăința deplină din Taina Sfintei Spovedanii.